

НАЗИВИТЕ НА ДИВИ ЖИВОТНИ, ЛАЗАЧИ И ИНСЕКТИ ВО МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ

Влатко Симјановски

*Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, Македонија*

Key words: dialects, semantic category, wild animals, lexicology, title, linguistic territory, phonological features, meaning of words, archaisms, synonyms, lexical diversity.

Summary: This article examines the names of wild animals and insects in Macedonian dialects, i.e., their phonetic, lexical levels, and their meanings in special dialectal territories. This shows the difference within phonetic and lexical features in comparison with the standard name of the specific wild animal, including comparisons with other Slavic and non-Slavic languages. This article also includes synonymous groups which appear as characteristics of certain names in different dialect areas. It also contains archaic elements in separate speeches within the territory of the Republic of Macedonia that serve as evidence of old forms inherited from the neighboring Slavic languages. With this analysis, we can conclude that most of the names of wild animals and insects originate from usage inherited from Church Slavonic some of which are borrowed words from direct or indirect languages, or adapted forms literally translated from other languages. Mythological and folk beliefs are represented within the lexical semantic group, associated with certain characteristics of animals, invented mainly by the spiritual power of the national speaker.

Клучни зборови: дијалекти, семантичка категорија, диви животни, лексикологија, назив, дијалектна територија, фонетски особености, значење на зборовите, архаизми, синоними, лексичка разновидност.

Резиме: Предмет на анализа и обработка во статијата е лексичко-семантичката група со наслов *Називите на диви животни, лазачи и инсекти во македонските дијалекти*, од аспект на фонетско, лексичко и зборообразувачко рамниште, како и одделното поимање на одделните називи и нивната распространетост на целата македонската дијалектна територија. Со целокупната анализа се укажува на разликите и сличностите од аспект на фонетските, лексичките и зборообразувачките карактеристики, мотивирани од основниот стандарден назив за одделниот тип на диво животно или инсект. Со спроведената анализа на стандардните називи за оваа лексичко-семантичка група на зборови, дадени се и компаративни и етимолошки елементи поврзани

со другите словенски и несловенски јазици, преку кои се утврдуваат основата и потеклото на одделниот назив како и неговата определба кон точно определена класа, род и вид. Со самата обработка се анализираат и одредени синонимни групи или лексички разнообразности во одделни дијалектни подрачја, преку кои се откриваат творечките и имагинативни особености на македонскиот народен говорител како и истовремената појава на словенска и несловенска лексема за еден назив во одреден дијалектен пункт. Со лексичката обработка, претставени се и архаични форми кои се без континуитет во распространувањето со друга дијалектна територија и кои се отсутни од литературниот јазик, а можат да се сретнат во соседните или во далечните словенски јазици. Со целокупната анализа претставени се и одделни митолошки верувања поврзани со одделните животни, проткаени и измислени од народниот говорител и од неговата способност и творечка моќ на поимите и на појавите да им доделува називи, преку кои се изразени специфичните особености и карактеристики на одделниот вид.

Поврзаноста на човекот и на неговото битие со сите други облици на жив свет насекаде околу него е дел од непречената врска на нормалното и култивирано функционирање на природата и на природните појави, во рамките на законите на природата. Човекот како *homo sapiens*, ја развивал својата свест за неговата улога во функционирањето на живиот свет на земјата, а во рамките на тоа, и осознавањето на растителниот и на животинскиот свет.

Со помош на тој растителен и животински свет човекот уште од времето на примитивната заедница успеал да опстои и да се прехрани, а притоа, со нивна помош, успеал и да изнаоѓа полесни начини и можности за свое функционирање и за извршување на секојдневните обврски. Свеста на човекот за доброто од животинскиот свет се поистоветува со свеста и за опасноста од него. Во минатото, човекот за своите потреби успеал да ги припитоми животните со кои ги извршувал непречено секојдневните обврски, како работни така и прехранбени. Но, стихијното функционирање на природата и огромната географска разновидност на Земјата, а во рамките на тоа и соодносот на флората и фауната во одделни региони, оневозможиле човекот да воспостави врска со сите видови животни, посебно не со оние од кои тој не би имал своја полза и со кои не би можел да управува за реализирање на своите активности.

Во тој поглед животинскиот свет што не е во директна врска со човекот и со неговите директни потреби, а истовремено и не успева да се приспособи и на некој начин да дејствува во негова корист, автоматски претставува и непознат сегмент, кој претставува карактеристична целина самиот за себе. Претпазливоста на човекот од животните кои

не се дел од неговиот секојдневен живот и со кои не е во директен контакт, отсекогаш била продуктивна во негова полза, поради фактот што и самиот човек во очите на животните е непозната целина и со неговото дејствување може да претставува директна закана по нивниот живот.

Втора важна особеност за дивиот животински свет е карактеристичниот начин на живот во карактеристична област. Некои од нив се карактеристични за одредени континенти, места каде што само таму можат да преживеат и да се репродуцираат. Сите тие сегменти резултираат со одредена лексичка, фонетска и зборообразувачка разноликост на основниот назив со кој се именува одреден тип на животно. Во продолжение, ќе проследиме низа примери преку кои ќе бидат претставени одредени фонетски, лексички, митолошки и зборообразувачки карактеристики и особености со кои се одликуваат одредени називи, за одредени типови на животни, лазачи и на инсекти, во македонската дијалектна територија. За анализа е користен дијалектниот материјал од картотеката на Одделението за дијалектологија на македонскиот јазик при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ од Скопје, при што се обработени 51 назив од XVI глава, според Прашалникот на Божидар Видоески, подготвен за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас (види: користена литература). Во овој прилог, ќе се осврнеме само на некои од називите на дивите животни правејќи споредби на сите јазични рамништа каде што материјалот го нуди тоа.

Ќе започнеме со особеностите на називот за *волк*, едно од најкарактеристичните диви животни на овие простори, кое е честопати централен лик во приказните и во басните не само на македонскиот народ туку и пошироко, на европските народи.

Називот *волк*, (лат. *canis lupus*), со кој се означува 'диво животно што јаде овци и друга ситна стока' (Видоески 2000: 143), е карактеристичен по тоа што се јавува како единствен на целата македонска дијалектна територија. Од анализираниот материјал можеме да заклучиме дека среќаваме само одредени фонетски особености во одредени дијалектни пунктови во зависност од рефлексацијата на вокалното *], па така имаме: *вук* во северните говори, *волк* во централните, *вѝлк* во југоисточните говори и периферијата, додека за еден голем дел од говорите во централна и источна Македонија (Велешко, Прилепско, Мариовско, Тиквешко, Штипско, Беровско) карактеристичен е рефлексот /ǎ/ за *], па имаме именување: *вǎк*. Овде ќе го истакнеме и постоењето на одредени митолошки и народни верувања поврзани со ова животно, како што е верувањето дека

двапати во текот на годината се празнуваат волчјите празници, во ноември и во февруари, кога во текот на овие денови луѓето избегнуваат да носат волнена облека или пак да предат волнено, поради самиот факт што луѓето кои во текот на волчјите празници ќе носат волнена облека, волците ќе го распарчеле (Вражиновски 2000: 112).

Кај називот *лисица*, (лат. *vulpes*), со кој се означува животното кое е синоним за лукавост, итрина и за надмудрување (ТРМЈ 2006: 50), на македонската дијалектна територија среќаваме одредени фонетски и зборообразувачки промени на основниот назив. Од фонетските промени, особено е значајна да се напомене фонетската дисимилација, карактеристична за дел од југоисточните македонски говори, каде што струјното /c/ преминува во /w/ пред африкатот /tʃ/: *лисица* > *лишица*.

Кај овој назив среќаваме и синонимни низи, односно по две, некаде и до три, лексички разновидности на основниот назив, присутни поради самиот факт што во одредени дијалектни пунктови се јавуваат по две лексеми, притоа едната разновидност е основниот назив, а другата е со митолошки особености поради моќта на народниот говорител на одредени животни да им доделува називи според нивните физички особености или карактеристики, присутни во народната книжевност, а такво животно е секако лисицата: сп. *лисица*//*кума лина* (Драчево), *лис'ица*//*кума л'уса* (Чеган), *лис'ица*//*лиа* (Конопиште). Од зборообразувачките разновидности кои го одликуваат називот за *лисица*, позначајни се: *лисица*//*линда*//*лиса* (Кнежино), *лисица*//*лија* (Буково).

Во народот постојат одредени митолошки елементи поврзани со лисицата. Се верува дека таа со помош на своите очи може да ја маѓепса жртвата и притоа лесно да ја улови. Притоа, делови од нејзиното тело се употребуваат како лек, во рамки на алтернативната медицина (Вражиновски 2000: 261).

Називот *верверица*, (лат. *sciurus vulgaris*), или најчесто позната како *црвена верверица*, е населена во делови од Европа и од Азија. Во дел од словенските јазици забележани се следниве називи: буг. *véverica*, рус. *véverica*, укр. *vivérucja*, брус. *vavërka*, чеш. *veverka* (Bezljaj 2005: 307). Називот *верверица* се јавува како најфреквентен назив во поголемиот дел од македонската дијалектна територија и се одликува со одделни лексички разновидности или синонимни низи, кои настанале како резултат на појавата на словенска и несловенска лексема на одредена јазична територија и фактот што македонскиот говорител изобилува со уникатна творечка моќ, во имагинативното осмислување на нови називи кои ги образува според своите верувања и

убедувања, сп. *катерица//верверица//бела* (Градец/Дурачка Река). Од анализираниот лексички материјал можеме да констатираме дека во најголемиот дел од македонската дијалектна територија, како втор по честота назив за ова животно се јавува називот *катерица*, добиен од глаголот *се катери*.

Со именувањето на називот *полжав* (лат. *gastropoda*), означуваме животно од класата мекотели кое живее на копно и во вода. Полжавите се мали животинчиња, со меко тело кое се состои од едноклеточен епител, рокчиња на главата и со карактеристичен полукружен оклоп (ТРМЈ 2008: 251). Именувањето *полжав* потекнува од прасловенскиот назив *p^hlžь, а во дел од словенските јазици ги забележуваме следниве називи: буг. pl^hžek, чеш. pl^hž (Bezlaј 1995: 84). Во одделни говорни подрачја од македонската дијалектна територија забележуваме одделни фонетски промени на основниот назив, кои се диктирани од различната рефлексива на вокалното *! во македонските дијалекти: *п^hлжаф//полжаф* (Ржаново), *п^hлжаф//п^hлжаф* (Вранштица). Карактеристични за овој назив се одделните лексички разновидности или синонимни низи, застапени во одделни дијалектни подрачја, кои можат да претставуваат и синтагматски називи, сп. *гол лиг'авец//дива мара* во пунктовете Добролишта и Смилево (Битолско). Овде може да се работи и за семантичка диференцијација на два вида од ова животно, при што едното е со куќичка, а другото без куќичка, но материјалот собран во картотеката не нуди секаде прецизен одговор за оваа диференцијација.

Лексемата *бубамара* (лат. *coccinella septempunctata*), означува 'инсект со црвена боја и црни дамки'. Овој назив е образуван од два елемента, лексемата *буба* и втор елемент добиен од личното име Мара, Марија (БЕР III: 432). Од истражувањата на материјалот од целата македонска дијалектна територија констатиравме дека називот *бубамара*, се јавува како најфреквентен назив, а среќаваме и одредени лексички варијанти: *б'уба м'ара//пут мара* (Кнежево), *каж'и мара//буба м'ара* (Тројаци), *б'уба м'ара//велиг'енче* (Штип). Од грчкиот јазик ја среќаваме калката *летм'ара* 'буба мара' од грчкото *калиманка* (Давкова-Ѓоргиева 2004: 60).

Именувањето на називот *матица*, потекнува од прасловенскиот назив *mātér (лат. *regina apis*) и означува 'целосно полово развиена пчела штонесе јајца од кои се создава ново пчелно семејство' (ТРМЈ 2006: 102). На целата македонска дијалектна територија, најраспространет е називот *матица*, којшто во пунктот Пештани се среќава со две фонетски варијанти, сп. *матица//м^hатица*. Поради огромната духовна и творечка моќ на нашиот народ, во одделни

подрачја од македонската територија, забележуваме и по две лексички разновидности на основниот назив за *матица*, сп: *мајка/џар’ица* (Попадија), *мајка//мат’ица* (Тиолишта) и *п’арвак//м’ајка* (Чеган).

Со називот *неперуга*, кој најверојатно е ономатопејски збор како и лат. *parilio* или итал. *paraglione*, се означува ’инсект со два пара крилца прекриени со седефест прав во живописни бои и со свиткано јазиче’ (ТРМЈ 2008: 63). Наставката *–уда* најверојатно е добиена според нгр. *-oŭda*, позајмено и во алб. *perperuge* (БЕР V: 161/162). Називот со кој се означува овој инсект, се одликува со одделни фонетски карактеристики во одделни дијалектни пунктови: *перпелица//пърпелица* во Гостиварско (Печково) и *пипир’уга//пирпир’уга* во пунктот Тушин. Интересни се и словенските називи: *летарка*, *литашка*, образувани со глаголот *лета* во основата. Во одделни дијалектни пунктови, називот *неперуга* може да биде со различна зборообразувачка основа или со иста основа, но со различен суфикс: *пенор’уга//неперуга* (Попадија), *непер’ушка//неперуга* (Никоман, Киселица), *неперуда//неперутка* (Струга).

Одбраните и анализирани лексички единици во оваа лексичко-семантичка група укажуваат на фактот дека самата структура и формата на лексичкиот систем не се статични и дека се во постојана тенденција на проширување и надополнување на лексичките разновидности и обрасци.

Со оглед на фактот што македонскиот е во непосреден контакт со соседните јазици (српскиот, бугарскиот, грчкиот и албанскиот), во граничните зони со нив се среќаваат особености од соседните јазици, односно особености од соседните дијалекти на соодветните јазици. Но покрај ова, во таквите дијалектни области, се среќаваат и многубројни црти коишто настанале како резултат на меѓудијалектните, односно како резултат на меѓујазичните контакти (Дрвошанов 2005: 8).

Како што истакнува и акад. Видоески, најголема дијалектна диференцијација има на јужната и на западната периферија на македонскиот јазик, каде што како соседни јазици се грчкиот, албанскиот и влашкиот на ист простор. На пограничјето со српскиот јазик, бидејќи навлегле бројни дијалектни црти подлабоко во македонскиот јазичен ареал, се формирал еден појас на типично преодни говори. Преодот, пак, меѓу македонскиот и бугарскиот јазик е поблаг во однос на северната граница. Во голема мера, врз дијалектното расчленување на македонскиот јазик, придонеле балканските несловенски јазици, во помала мера и српскиот. Најголема дијалектна диференцијација сретнуваме таму каде што има „мешано население – македонско и немакедонско, во западна и во јужна Македонија, каде што има

најголем степен на интерференција, бидејќи населението во тие краишта е двојазично, негде и тријазично“ (Видоески 2000б: 39). Овие констатации на Божидар Видоески можеме да ги потврдиме и со материјалот што го обработуваме во оваа прилика, а тоа се називите на дивите животни-лазачи и на инсекти, па така, во северните наречја, називите на некои животни се надоврзуваат на истите називи во српскиот јазик, како што се: *вук*, *јелен*, *јеж*, *слепи миш* и други, а од друга страна, по јужната и југозападната периферија сретнуваме заемки од грчкиот или од албанскиот јазик како што се: *скорпија* (чкрапја), *заркада* (срна), *сарандоподи* (стоногалка), сите од грчкиот јазик, или *капуш(a)* (крлеж), од албанскиот јазик.

Посебно внимание треба да се посвети на влијанието на турскиот јазик врз македонскиот, на сите јазични рамништа, почнувајќи од лексиката, фонетиката, од морфологијата, па сè до фразеологијата. Тоа влијание започнало некаде со доаѓањето на османлиите на македонско тло и траело навистина долг период, при што голем број на зборови од словенско потекло биле истинати од употреба и заменети со турски заемки (како во случајот со називот *тавтабита*). Влијанието на турскиот јазик може да се согледа и во ова семантичко поле на називи за дивниот жив свет. Од турскиот јазик, во оваа лексичка област, ги среќаваме заемките *тавтабита*, според тур. *tahtabiti*, *бурсук* (јазовец), калките: *невестулка* (*ласица*), *ноќно тиле* (*лилјак*) и други (сп.: Оливера Јашар-Настева 2001; Давкова-Ѓоргиева 2004).

Поради непосредниот контакт на Македонците со Грците, навлегување на грчки зборови имаме, исто така, речиси во сите сфери на животот, од религиозно-црковните, па сè до културно-политичките. Од грчкиот јазик, како што веќе истакнавме, ја среќаваме заемката *скорпија*, која во повеќето македонски говори се среќава како *шкрапја*, *чкрапја*, од гр. *σκόρπιος* (Аргировски 1998: 254), како и *заркада* (*срна*) и *зиркат* (*срناق*) (сп. Аргировски 1998: 115) и заемката *сарандоподи* (стоногалка). Во однос на распространетоста на овие лексички единици на македонскиот дијалектен ареал, некои зафаќаат поголем дел, како што е *чкрапја/шкрапја*, додека некои се ограничени и нивната употреба варира во ограничен ареал, односно покриваат помали дијалектни подрачја т.е. одделни говори, како што се *зирк'адџ* (Тресино) и *саранд'оподи* (Марковени) или калката *чџџџџесит нози* во Кајларско (Тремно).

При самата анализа на лексичките единици, несомнено се забележува појавата на синтагматски називи кај значително голем број на лексеми, што е доволен показател за дијалектната разнообразност на македонските говори и умешноста да се претстави одреден назив, на

еден својствен и уникатен начин, од страна на говорителите на одреден дијалект: сп. *пчела*: *чела питума, питома оса, оса улица*; *волчица*: *женџко вџлк*; *мечка*: *мајшка мечка*; *смок*: *гулј'ам с'ивек* и др.

Во македонските говори, за поголем дел од лексичките називи посветени на дивите животни, ласачите и инсектите, често се јавуваат две лексички разновидности, понекогаш и со посебни основи. Така на пр., за називот *крлеж* имаме: *капуш/крлеш, кърлеш/папучки*, за називот *јазовец* имаме: *јазов'ец//бурс'ук*, за називот *верверица* имаме: *верверица//к'атер'ица//бела* во пунктовите Градец/Дурачка Река.

За одделни лексеми во одделни дијалектни пунктови се јавуваат синонимни низи или групи, поради фактот што во одделни подрачја се јавуваат паралелни лексеми од словенско и несловенско потекло, сè со цел да означат еден ист назив, но и поради фактот што народниот говорител, на еден својствен и уникатен начин, ги означува појавите и предметите, во зависност од сфаќањата и убедувањата за нив: *полв-смрдуљка*; *срна-заркада-кошута*; *ласица-невестулка-царевичка*; *јазовец-бурсук-вазмул*; *верверица-катерица-вирвирида*; *смок-сивјак-кравик*; *пор-смрдушка-кокаре*; *баба кала-буба мара* и др.

Во рамки на зборообразувачките форманти регистрираме, исто така, множество варијанти, сп. *скакал, скачак, скаклец, скакло*; *пеперуга, пеперуда, пеперушка*; *глиста, глисца, глисец*; *пијавица, пијаица, пијајца*; *тавтабита, тавтабика, тавтабија* и сл.

Лексичките единици од оваа лексичко-семантичка група укажуваат дека во одделни дијалектни пунктови забележуваме и архаични елементи кои се зачувале како такви, поради самиот факт што тие не се под влијание на соседните јазици, отсутни се од литературниот јазик и се без континуитет во распространувањето со друга дијалектна територија, најчесто се застапени во периферните говори и ги третираме како архаизми (сп. Пеев 1970). За таков можеме да го сметаме: називот *миш* за **глушец**, регистриран во Егејска Македонија.

Карактеристичен белег во именувањето на дивите животни, ласачи и инсекти на целата македонска дијалектна територија, е фактот што имаме именувања на различни животни со заеднички имиња. Оваа појава се должи на тоа што честопати, народниот говорител, поради самата физичка сличност на животните, или пак поради нивното недоволно познавање, им доделува заеднички имиња на различни типови на животни, па така кај *верверицата* среќаваме називи како: **невестулка** и **ст'аорурец**, кои се всушност именувања за друг вид животни во македонските дијалекти (*невестулка*=ласица; *стаорец*=вид глушец).

Од аспект на потеклото на лексиката од семантичко-лексичката група *називите на диви животни, лазачи и на инсекти во македонските дијалекти*, можеме да констатираме дека основниот речнички фонд има словенски карактер, сп.: *волк, волчица; мечка, мечок; лисица, јазовец, полв, зајак, срна, елен, верверица, куна, крт, лилјак, пор, ласица, еж, желка, змија, смок, гуштер* и др. Во одделните говори, со мешано етничко население, забележливи се лексеми од несловенските јазици, сп.: *тавтабита, скорпија, пеперуга* и сл. Со спроведената анализа на оваа лексичка група, можеме да потврдиме дека основниот речнички фонд се означува со лексеми кои се базираат на прасловенскиот јазик, но, исто така, голем дел се заемки од други јазици, соседни или подалечни, или пак се калки, образувани според моделот на некој широкоприфатен јазик, каков што бил, во еден подолг период, латинскиот, или кај нас, турскиот јазик. Дистрибуцијата, односно распределбата на одделните називи на нашата дијалектна територија, зависи и од соседството на даден дијалект со другојазично население, или од изолираноста на некој од пунктовете, што резултирала со зачувување на архаизмите, кои сведочат за културните и за јазични остатоци од историскиот времеплов.

Литература на кирилица:

- Аргировски, Мито. 1998: *Грцизмите во македонскиот јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.
- Бандиловска-Ралповска, Елизабета. 2008: *Лексичко-семантичка група на зборови со значење овошје во македонскиот јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.
- БЕР: *Български етимологичен речник*, I, II, III, IV, БАН: Софија, 1971, 1979, 1986, 1995.
- Брем, Алфред. 1953: *Живот животиња*, Народна књига Београд.
- Велковска, Снежана. 2011: *Студии од македонската лексикологија и лексикографија*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.
- Видоески, Божидар. 1998: *Дијалектите на македонскиот јазик, том1*, МАНУ: Скопје.
- Видоески, Божидар. 1999а: *Дијалектите на македонскиот јазик, том2*, МАНУ: Скопје.
- Видоески, Божидар. 1999б: *Дијалектите на македонскиот јазик, том3*, МАНУ: Скопје.
- Видоески, Божидар. 1999в: *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик*, МАНУ: Скопје.
- Видоески, Божидар. 2000а: *Прашалник за собирање материјал за македонскиот дијалектен атлас*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.

- Видоески, Божидар. 2000б: *Текстови од дијалектите на македонскиот јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.
- Вражиновски, Танас. 2000: *Речник на народната митологија на Македонците*, Институт за старословенска култура: Прилеп.
- Давкова-Ѓорѓиева, Светлана. 2009: *Дијалектните именувања на посатките во македонскиот јазик од јужнословенски и од балканистички аспект*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.
- Дрвошанов, Васил. 1993: *Кајларскиот говор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.
- Јашар-Настева, Оливера. 2001: *Турските лексички елементи во македонскиот јазик*, Скопје.
- Киш, Маријана. 1996: *Дијалектната лексика од областа на растителниот свет*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.
- Конески, Блаже. 1982: *Историја на македонскиот јазик*, Култура: Скопје.
- Конески, Блаже. 2004: *Грамматика на македонскиот литературен јазик*: Скопје.
- Конески, Кирил. 1995: *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*, „Бона“: Скопје.
- Лаброска, Веселинка. 2008: *Кичевскиот говор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.
- Макаријоска, Лиљјана. 2011: *Лексиката од областа на историјата на медицината*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.
- Пеев, Коста. 1970: *За македонската дијалектна лексика*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје.
- ТРМЈ –*Толковен речник на македонскиот јазик*, том I, II, III, IV, V, ИМЈ, Скопје 2003-2012.
- Цветановски, Гоце. 2004: *Каришијачкиот говор, -Скопско (со посебен осврт на синтаксата)*, ИМЈ „Крсте Мисирков“: Скопје

Литература на латиница:

- Bezlaž, France. 1976-2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Ljubljana.
- Divkovič, Mirko. 1980: *Latinsko hrvatski rječnik*, Zagreb.
- Klaič, Bratoljub. 1966: *Veliki rječnik stranih riječi*, Zora: Zagreb.
- RCJHR - *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, Zagreb 1991.
- Simeon, Rikard. 1969: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb.
- Skok, Petar. 1971-74: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU: Zagreb.
- Snoj, Marko. 1997: *Slovenski etimološki slovar*, Mladinska knjiga: Ljubljana.
- Šipka, Danko. 1998: *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Matica srpska: Novi Sad.